

INF3170 – Forelesning 2

Mengdelære, induktive definisjoner og utsagnslogikk

Roger Antonsen - 2. februar 2010

(Sist oppdatert: 2010-02-02 14:26)

Dagens plan

Innhold

Litt mer mengdelære	1
Multimengder	1
Kardinalitet	2
Tellbart versus overtellbart	2
Induktive definisjoner og bevis	3
Induktive definisjoner	3
Rekursive funksjoner	5
Induktive bevis	5
Utsagnslogikk	7
Utsagnslogikk	7
Syntaks	7
Strukturell induksjon	9

Litt mer mengdelære

Multimengder

Mengder der antall forekomster av hvert element teller

Definisjon (Multimengde).

En *multimengde* er et par $\langle S, m \rangle$ der S er en mengde og $m : S \rightarrow \mathbb{N}$. For hver $x \in S$ sier vi at $m(x)$ er *multiplisiteten* til x , eller antall forekomster av x i S .

Eksempel.

Vi skriver multimengder som mengder:

- I multimengden $\{a, a, a, b, b\}$ er multiplisiteten til a og b henholdsvis 3 og 2.
- I multimengden $\{a, b, a, c, a, b\}$ er multiplisiteten til a , b og c henholdsvis 3, 2 og 1.

$\cup, \cap, \setminus$ og $\subseteq$ på multimengder

- Vi bruker *union* ($\cup$), *snitt* ($\cap$), *mengdedifferans* ($\setminus$) og *deltmengderelasjonen* ($\subseteq$) også på multimengder.

Eksempel.

- $\{a, a, b, c\} \cup \{a, c\} = \{a, a, a, b, c, c\}$ dvs. $m(x) = m_1(x) + m_2(x)$
- $\{a, a, a, b, c\} \cap \{a, a, d\} = \{a, a\}$ dvs. $m(x) = \min(m_1(x), m_2(x))$
- $\{a, a, a, b, c\} \setminus \{a, a, d\} = \{a, b, c\}$ dvs. $m(x) = \max(0, m_1(x) - m_2(x))$
- $\{a, a\} \subseteq \{a, a, b, c\}$, men $\{a, a, a\} \not\subseteq \{a, a, b, c\}$ dvs. $m_1(x) \leq m_2(x)$ for alle x .

- Vi bruker $\emptyset$ om den tomme multimengden.

Kardinalitet

Definisjon (Kardinalitet).

- To mengder S og T har lik *kardinalitet* hvis det fins en bijeksjon fra S til T .
- Mengden S har kardinalitet mindre eller lik T hvis det fins en injektiv funksjon fra S til T .
- Hvis S er en endelig mengde, så er kardinaliteten til S lik antall elementer i S .
- Vi bruker notasjonen $|S|$ for kardinaliteten til S .

Teorem (Bernstein).

Hvis det finnes en injektiv funksjon $f : S \rightarrow T$ og en injektiv funksjon $g : T \rightarrow S$, så fins det også en bijeksjon $h : S \rightarrow T$.

Eksempel.

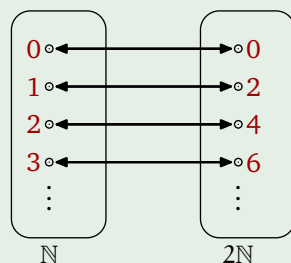
Hva er kardinaliteten til

- $\{a, b, c\}$?
- $\{a, b, a\}$?
- $\{a\}$?
- $\emptyset$?

Eksempel.

- $\mathbb{N}$ = mengden av alle naturlige tall $\{0, 1, 2, 3, 4, \dots\}$
- $2\mathbb{N}$ = mengden av alle partall $\{0, 2, 4, 6, 8, \dots\}$

$f(x) = 2x$ er en bijeksjon fra $\mathbb{N}$ til $2\mathbb{N}$, så $\mathbb{N}$ og $2\mathbb{N}$ har samme kardinalitet. Vi skriver $|\mathbb{N}| = |2\mathbb{N}|$.

Tellbart versus overtellbart

Definisjon (Tellbar).

En uendelig mengde S er *tellbar* hvis det fins en en-til-en korrespondanse mellom elementene i S og de naturlige tallene. Hvis ikke, er S *overtellbar*.

- Alle endelige mengder er tellbare.
- Når en uendelig mengde S er tellbar fins det en bijektiv funksjon fra S til $\mathbb{N}$.

Eksempel.

- Mengden $2\mathbb{N}$ av alle partall er tellbar.
- Mengden $\mathbb{B}$ av binære tall er tellbar.
- Mengden $\mathbb{Q}$ av brøktall er tellbar.
- Mengden av nålevende mennesker er tellbar.
- Mengden $\mathbb{R}$ av reelle tall er *ikke* tellbar.

Induktive definisjoner og bevis

Induktive definisjoner

Definisjon (Induktiv definisjon).

Å definere en mengde *induktivt* betyr å konstruere den minste mengden som inneholder en gitt mengde B —kalt en *basismengde*—og som er lukket under gitte operasjoner.

Eksempel.

Mengden $\mathbb{N}$ av naturlige tall kan defineres induktivt som den minste mengden $\mathbb{N}$ som er slik at

- $0 \in \mathbb{N}$, og
- hvis $x \in \mathbb{N}$, så $x + 1 \in \mathbb{N}$.

Her er basismengden $\{0\}$ og $\mathbb{N}$ er lukket under suksessorfunksjonen $(x+1)$.

Eksempel.

Mengden $\mathbb{B}$ av binære tall kan defineres induktivt som den minste mengden $\mathbb{B}$ som er slik at

- 0 og 1 er binære tall, og
- hvis b er et binært tall, så er $b0$ og $b1$ binære tall.

```

steg 0: 0    1
steg 1: 00   10   01   11
steg 2: 000  100  010  110  001  101  011  111
      ⋮

```

Eksempel.

Mengden S av symmetriske strenger over alfabetet $\{a, b\}$ kan defineres induktivt som den minste mengden S som er slik at

- $\epsilon \in S$ (den tomme strengen),
- hvis $x \in S$, så $axa \in S$ og $bxb \in S$.

```

steg 0:  ε
steg 1:  aa   bb
steg 2:  aaaa  abba  baab  bbbb
      ⋮

```

Hvorfor den minste mengden?

Det er mange mengder som inkluderer basismengden B og som er lukket under gitte operasjoner.

Eksempel.

Hvilke mengder N oppfyller:

- $0 \in \mathbb{N}$, og
- hvis $x \in \mathbb{N}$, så $x + 1 \in \mathbb{N}$?

For eksempel:

- $\mathbb{N}$
- $\mathbb{Z}$
- $\{0, \frac{1}{2}, 1, \frac{3}{2}, \dots\}$

Hva betyr egentlig ‘minst’?

- La

$$S := \{M \mid B \subseteq M \text{ og } M \text{ er lukket under operasjonene}\}$$

- S inneholder alle M som oppfyller kravene
- Ta snittet av alle sånne mengder:

$$M^* := \bigcap S$$

- Da er $M^* \in S$.
- Også er $M^* \subseteq M$ for alle $M \in S$.
- Hvis det fins en mengde $N \in S$ som er slik at $N \subseteq M$ for alle $M \in S$, så er $N = M^*$.
- M^* er altså den entydig minste mengden i S med hensyn til $\subseteq$.

Rekursive funksjoner

Hvis en mengde M er definert induktivt, så er det naturlig å definere *rekursive funksjoner* fra M til en mengde X på følgende måte.

Eksempel.

Definer funksjonen $d : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ rekursivt ved

- $d(0) = 0$, og
- $d(n + 1) = d(n) + 1 + 1$, for alle $n \in \mathbb{N}$.

Eksempel (Verdien til et binært tall).

- $v(0) = 0$
- $v(1) = 1$
- $v(b0) = 2v(b)$, for alle $b \in \mathbb{B}$
- $v(b1) = 2v(b) + 1$, for alle $b \in \mathbb{B}$

Eksempel (Lengden av symmetrisk streng).

- $l(\epsilon) = 0$
- $l(\alpha x \alpha) = l(x) + 2$, for alle $x \in S$
- $l(\beta x \beta) = l(x) + 2$, for alle $x \in S$

Induktive bevis

For å vise at alle naturlige tall $n \in \mathbb{N}$ har en egenskap P :

- Vis at egenskapen holder for 0, dvs. at $P(0)$ er sann.
- For alle $n \in \mathbb{N}$ som er slik at $P(n)$ er sann, vis at $P(n + 1)$ er sann.

Eksempel.

For å vise at $d(n) = 2n$ for alle $n \in \mathbb{N}$, la $P(n)$ stå for “ $d(n) = 2n$ ”.

- Vis først at $P(0)$ er sann: $d(0) = 2 \cdot 0$ ved definisjonen av d .
- Anta at $P(n)$ er sann, dvs. at $d(n) = 2n$, og vis at $P(n+1)$ er sann, dvs. at $d(n+1) = 2(n+1)$.

For å vise at alle binære tall $b \in \mathbb{B}$ har en egenskap P :

- Vis at egenskapen holder for 0, dvs. at $P(0)$.
- Vis at egenskapen holder for 1, dvs. at $P(1)$.
- For alle $b \in \mathbb{B}$ med $P(b)$, vis at $P(b0)$.
- For alle $n \in \mathbb{B}$ med $P(b)$, vis at $P(b1)$.

For å vise at alle symmetriske strenger $x \in S$ har en egenskap P .

- Vis at egenskapen holder for ϵ , dvs. at $P(\epsilon)$.
- For alle $x \in S$ med $P(x)$, vis at $P(\alpha x \alpha)$.
- For alle $x \in s$ med $P(x)$, vis at $P(\beta x \beta)$.

Eksempel.

Vis at $v(b) = v(0b)$ for alle $b \in \mathbb{B}$.

- La $P(b)$ stå for “ $v(b) = v(0b)$ ”.
- $P(0)$ er sann: $v(0) = 0 = 2 \cdot 0 = 2v(0) = v(00)$
- $P(1)$ er sann: $v(1) = 1 = 2 \cdot 0 + 1 = 2v(0) + 1 = v(01)$
- Anta at $P(b)$ er sann, dvs. at $v(b) = v(0b)$.
  - $P(b0)$ er sann: $v(b0) = 2v(b) = 2v(0b) = v(0b0)$
  - $P(b1)$ er sann: $v(b1) = 2v(b) + 1 = 2v(0b) + 1 = v(0b1)$

Hvorfor er strukturell induksjon korrekt?

- La M være en induktivt definert mengde og P en egenskap.
- Undersøk mengden N av alle x i M som er slik at $P(x)$ er sann.
- Se på et induktivt bevis.
  - Basissteg: $P(b)$ for alle $b \in B$, og det betyr at $B \subseteq N$.
  - Induksjonssteg: $P(x)$ og $P(y)$ impliserer $P(f(x, y))$ for alle $x, y \in M$, og det betyr at $f(x, y) \in N$ for alle $x, y \in N$.
- Men, da må $N \in S$, som vi definerte tidligere.
- Siden M er minst i S , må $M \subseteq N$.
- Med andre ord, $P(x)$ for alle $x \in M$.

Utsagnslogikk

Utsagnslogikk

Utsagnslogikk er studiet av de *utsagnslogiske konnektivene*.

- Vi starter med en mengde *atomære* utsagn, f.eks.
  - “*broen er stengt*”, og
  - “*IFI2 bygges*”.
- Den interne strukturen til atomære utsagn blir ikke analysert.
- Atomære utsagn er enten *sanne* eller *usanne*.
- Sammensatte utsagn bygges opp fra de atomære utsagnene ved hjelp av de logiske konnektivene: og, eller, ikke, hvis . . . så . . .
- Eksempel: “*IFI2 bygges og broen er stengt*”
- Hvordan avhenger sannhetsverdien til et sammensatt utsagn av sannhetsverdiene til de atomære utsagnene det er bygget opp av?
- Hvilke utsagn er sanne *uavhengig* av sannhetsverdiene til de atomære utsagnene?
- Slike utsagn kalles *tautologier*.
- Eksempel: “*IFI2 bygges eller IFI2 bygges ikke*”
- *Syntaks*: et presist definert symbolspråk for å representere utsagnslogiske utsagn.
- *Semantikk*: en presist definert tolkning av uttrykk i symbolspråket til sannhetsverdiene *sann* og *usann*.
- *Kalkyle*: syntaktisk manipulasjon av uttrykk i symbolspråket for å finne *bevisbare* uttrykk.
- *Sunnhet*: alle bevisbare uttrykk er tautologier — korrekthet av kalkylen.
- *Kompletthet*: alle tautologier er bevisbare — kalkylen sterk nok til å fange inn *alle* interessante uttrykk.

Syntaks

Definisjon (Utsagnsvariable).

Mengden av *utsagnsvariable* er en tellbart uendelig mengde $\mathcal{V}_u = \{P_1, P_2, P_3, \dots\}$.

- Utsagnsvariable representerer *atomære utsagn*, f.eks.:
  - “IFI2 bygges”
  - “Forskningsparken er yngre enn IFI1”
  - “logikk er gøy”

Notasjon.

Vi skriver ofte utsagnsvariable som P, Q, R, ...

For å fange inn sammensatte utsagn, f.eks.

“hvis IFI2 bygges, så er broen stengt,”

trengs flere symboler i språket:

Definisjon (Utsagnslogisk alfabet).

Det *utsagnslogiske alfabet* består av:

- Utsagnsvariablene i $\mathcal{V}_u$.
- De *logiske konnektivene* $\wedge$, $\vee$, $\rightarrow$ og $\neg$.
- Hjelpesymbolene ‘(’ og ‘)’.

Intuisjon: $\neg$ skal bety “ikke” $\wedge$ skal bety “og”
                    $\vee$ skal bety “eller” $\rightarrow$ skal bety “impliserer”

Utsagnslogiske formler

Definisjon (Atomær formel).

Enhver utsagnsvariabel er en *atomær formel*.

Definisjon (Utsagnslogisk formel).

Mengden av *utsagnslogiske formler* er den minste mengden $\mathcal{F}_u$ slik at:

1. $\mathcal{F}_u$ inneholder alle atomære formler.
2. Hvis $A \in \mathcal{F}_u$, så er $\neg A \in \mathcal{F}_u$.
3. Hvis $A, B \in \mathcal{F}_u$, så er $(A \wedge B)$, $(A \vee B)$ og $(A \rightarrow B)$ med i $\mathcal{F}_u$.

Eksempel (Utsagnslogiske formler).

- P
- $(P \rightarrow Q)$
- $((P \vee Q) \wedge \neg(P \vee R))$

Notasjon.

Vi dropper ofte unødvendige parenteser:

$$\begin{array}{ll} (P \rightarrow Q) & \text{skrives } P \rightarrow Q \\ ((P \vee Q) \wedge \neg(P \vee R)) & \text{skrives } (P \vee Q) \wedge \neg(P \vee R) \end{array}$$

Eksempel.

Ikke alle strenger over det utsagnslogiske alfabet er utsagnslogiske formler:

- $P \rightarrow$
- $((Q \wedge P)$

Oppgave.

Vis at $((Q \wedge P)$ ikke er en utsagnslogisk formel.

- Intuitivt, men hvordan *bevise* det?
- Ved såkalt *strukturell induksjon* kan vi vise noe *sterkere*:

Påstand.

Alle utsagnslogiske formler har like mange venstre- og høyreparenteser.

Strukturell induksjon

- Mengden $\mathcal{F}_U$ av utsagnslogiske formler er definert *induktivt*.
- Ved *strukturell induksjon* kan man da vise at en egenskap holder for *alle* formler i $\mathcal{F}_U$.

Teorem (Strukturell induksjon).

Alle formler i $\mathcal{F}_u$ har egenskapen **P** hvis:

Basissteg: Alle atomære formler har egenskapen **P**.

Induksjonssteg:

- Hvis A har egenskapen **P**, så har også $\neg A$ egenskapen **P**.
- Hvis A og B har egenskapen **P**, så har også $(A \wedge B)$, $(A \vee B)$ og $(A \rightarrow B)$ egenskapen **P**.

- Strukturell induksjon er en bevisteknikk vi kommer til å bruke *mye*!
- Derfor er det viktig å kunne den godt...

Påstand (Balanserte parenteser).

Alle formler $A \in \mathcal{F}_u$ har like mange venstre- og høyreparenteser.

Bevis.

Basissteg: Hvis A er atomær, inneholder den ikke parenteser. Dermed holder påstanden trivielt.

Induksjonssteg:

- Anta $A = \neg B$ og at påstanden holder for B . A har like mange parenteser som B . Dermed holder påstanden også for A .
- Anta $A = (B \circ C)$ for $\circ \in \{\wedge, \vee, \rightarrow\}$, og at påstanden holder for B og C . A har én venstre- og én høyreparentes i tillegg til de som finnes i B og C . Siden påstanden holder for B og C , holder den også for A .

Tilbake til uttrykket $((Q \wedge P)$:

Påstand.

$((Q \wedge P)$ er *ikke* en utsagnslogisk formel.

Bevis.

1. Vi har vist at alle utsagnslogiske formler har like mange venstre- og høyreparenteser.
2. Det *kontrapositive* er at hvis et uttrykk *ikke* har like mange venstre- og høyreparenteser, så er det *ikke* en utsagnslogisk formel.
3. Uttrykket $((Q \wedge P)$ har to venstre- og én høyreparentes, altså ulikt antall.
4. Derfor er det *ikke* en utsagnslogisk formel.